

שיטת הרמב"ם בענין חיוב לשמה*

א. הקדמה: ד' דיוקים בלשון הרמב"ם

דברי הרמב"ם בשלהי פ"ד מהל' מעשה הקרבנות בענין לשמה בקרבנות מפורסמים מאד וקשים מאד. הדיוק בלשונו מעלה כמה נקודות מפתיעות, וברובם כבר העירו הנו"כ על אתר. הנה ז"ל שם:

(י) כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקתו על המזבח, שנ' ובשר זבח תודת שלמיו, שתהיה זביחה עם שאר העבודות הארבע לשם שלמיו. וכן שאר הקרבנות. ואם שחט ועבד שאר עבודות סתם ולא חשב כלל בעולה ובשלמים, הרי הן כשרים ועלו לבעלים.

(יא) וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה לשם ששה דברים: לשם הזבח, ולשם הזובח, ושהזבח להשם ברוך הוא, ושיקטירו לאשים, ושהקטרתו לריח בלבד, ושריח זה נחת רוח לפני הקב"ה. ואם שחט סתם כשר כמו שביארנו. והשוחט חטאת ואשם צריך שתהיה מחשבתו לשם אותו החטא שבאו עליו.

ויש להעיר לד' דיוקים העולים מצחות לשונו:

א. דרישה ללשמה חיובית: נראה מוכח בדעת הרמב"ם שיש חיוב לכתחילה למחשבת לשמה חיובית, ודי במחשבת סתם רק בדיעבד. כך עולה מהלכה י': "כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו. . . ואם שחט

---

* תודתי נתונה לג' חברותות יקרים אתם עסקתי בענינים אלו במשך כמה שנים, ה"ה ידידי נפשי משה פיטרס, הרב אביגדור רוזנצווייג, והרב יהושע כץ נ"י.

סתם ולא חשב כלל וכו' הרי הם כשרים ועלו לבעלים", ומלשון המקביל בהלכה י"א: "וצריך שתהיה מחשבתו... ואם שחט כשר כמו שביארנו"¹. וא"כ, הרמב"ם דורש לשמה חיובית לכתחילה לא רק לגבי שם הקרבן ושם הבעלים, אלא גם לגבי כל המחשבות של המשנה בסוף פרק בית שמאי (מו:), "לשם השם", "לשם אשים", וכו'.²

ב. הכשר סתמא דוקא בעולה ושלמים: ממש משמע מלשון הרמב"ם שסתמא לשמה כשרה דוקא בעולה ושלמים, אבל בחטאת ואשם לא. ובפסח יש לעיין. איברא דזה חידוש עצום, אבל א"א להתעלם מפשטות דבריו, "ואם שחט ועבד שאר עבודות סתם ולא חשב כלל בעולה ובשלמים הרי הן כשרים ועלו לבעלים", דאלת"ה המילים "עולה ושלמים" מיותרים לגמרי. ומשמע הכי ג"כ מהלכה י"א שעוד פעם הכשיר מחשבת סתם דוקא בעולה, אבל לא בסוף דבריו כשקבע חובה לשחוט חטאת ואשם לשם החטא שבאו עליו. וכן הבינו גדולי המפרשים, הכסף משנה והרדב"ז.³ הכס"מ דייק דלפ"ז חטאת ופסח בסתמא לא יעלו לשם חובה [וצל"ע למה לא הזכיר אשם], והקשה "והא ליתא, דבכולהו סתמן כלשמן דמי ועלו לבעלים לשם חובה, וצ"ע!" ברם הרדב"ז לא מצא קושי בשיטה זו, וכנראה הבין שיש חילוק פשוט בין חטאת ואשם לעולה ושלמים.⁴

ג. עיכוב לשמה גם בלשם אשים וכו': עוד יש לדייק מלשון הרמב"ם בהל' י"א, "ואם שחט סתם כשר", שאם שחט שלא לשם אשים וכו', הקרבן לא יעלה לשם חובה, ולא רק בשינוי קודש ושינוי בעלים. וכ"כ

¹ הרמב"ם משתמש בביטוי זה – שיש לעשות בדרך א', ואם עשה ב' כשר – הרבה פעמים, ובפרט בעולם הקדשים, כמו שיש למצוא בקלות בחיפוש בפרויקט השו"ת, וברור שכוונתו שב' בדיעבד הוא. למשל עיין מיד להלן פ"ה מהל' מעשה הקרבנות, הלכה ד', הלכה י"ב, והלכה ט"ו.

² ולכאורה יוצא ממש"כ "כמו שביארנו" שזה ממש אותו דין של הלכה י'. וזה יהיה נקודה חשובה לדברינו להלן (אות ד').

³ הלח"מ מנסה לשלל את הדיוק וטוען שהו"א שדוקא עולה ושלמים טעונים לשמה חיובית, כי דוקא בהם יש מקור מפורש בתושב"כ להצריך מחשבה לשמה. אך הדוחק מורגש.

⁴ הרדב"ז לא התייחס לקרבן פסח.

הלחם משנה. המשנה למלך דחה את דבריו וטען שהדיוק שייך דוקא לתחילת דברי הרמב"ם שם, "לשם הזבח ולשם הזובח". ועוד דלא ברור איך יפסול הקרבן מלעלות לבעלים לשם חובה ע"י שינוי במחשבות אלו, אשר רובם [ובהמשך המאמר נטעון – כולם] מתייחסים להקטרת הקרבן שכמובן אינה מעכבת. אבל ודאי שהלח"מ צודק שזו פשטות לשון הרמב"ם, וא"כ צ"ב.

ד. לשם אשים וכו' דוקא בשחיטת עולה: גם משמע שהמחשבות של הלכה י"א שייכות דוקא בעולה, ויתכן דוקא בשחיטת עולה. שכן כתב "וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה" וכו', ואילו בהלכה י' כתב "כל הזבחים צריך שתהיה מחשבתו וכו' בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם וכו'". המשנה למלך דייק שהרמב"ם עוסק דוקא בשחיטה, אבל לא הזכיר הדיוק מעולה. הרדב"ז העיר בזה אבל טען שכוונת הרמב"ם היא לא דוקא לעולה אלא לכל קרבנות, ורק הביא לשון רב בגמ' (מו:), "אמר רב יהודה אמר רב, 'עולה' לשם עולה וכו'". אבל בפשטות י"ל אדרבא, שהרמב"ם הסיק מלשון רב שדינים אלו שייכים דוקא לעולה!

ברם כל זה מחודש למדי, וצריכים ללבן כל דיוקים אלו אחד אחד: האם זו אמנם שיטת רבינו, ומניין לו לומר כן, ומהי סברתו בכל זה?

ב. דרישה חיובית למחשבה לשמה

דומני שהדרישה למחשבת לשמה חיובית היא הבסיס לשאר הדיוקים שהעלנו בדברי הרמב"ם. אם הוי אמת שמשוהו חסר במחשבת סתמא גרידא, ושחייב העובד לפחות לכתחילה להוסיף פן של לשמה חיובית, אז יש לחקור בהיקף דרישה זו [לשם זבח ולשם בעלים מול לשם אשים וכו'], וכן אם דרישה זו יותר נחוצה בקרבנות מסוימות [חטאת ואשם מול עולה ושלמים].

לכאורה עצם הדרישה ללשמה חיובית אינה מפגיעה. הכשר סתמא אינו מפורש במשנה, והגמ' בריש זבחים (ב:) התקשה למצוא לו מקור עד דלמסקנא דייקו כן מדברי ר' יוסי במשנה בדרף מו:, "אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו [פ' שש המחשבות בזביחת הזבח] כשר, שהוא תנאי בית דין שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד". לו סתמא היתה פסולה,

לא היו מתקנים לא לחשוב. ויש להעיר שבפרט בדעת הרמב"ם ליכא מקור מפורש, שכן בפיה"מ הוא פירש כפשטות לשון המשנה שר' יוסי בא לשלול מחשבת הבעלים, שתנאי ב"ד הוא שרק מחשבת העובד מועלת בקרבן, וכתב שם שהלכה כמותו. וא"כ אין תנאי שהעובד יעבוד במחשבת סתם, ונראה שהוכחת הגמ' היא רק שלא היינו משללים מחשבת הבעלים אם מחשבת סתמא פסולה, כי זה יכול לבא לידי תקלה אם יסברו שאף מחשבת העובד אינה נדרשת.⁵ לעומת זאת הצורך ללשמה חיובית נשנית בפירוש בתחילת המשנה שם: "לשם ששה דברים הזבח נזבח וכו'".

עוד נראה שזה מסביר לשון הרמב"ם במקום אחר. אמר רבא בריש מכילתין "עולה ששחטה שלא לשמה אסור לזרוק דמה שלא לשמה". הרמב"ם שינה את לשונו כשהביא דין זה: "אסור לחשב בקדשים מחשבה שאינה נכונה כמו שיתבאר, לפיכך זבח ששחטו שלא לשמו. . . חייב להשלים שאר עבודות לשמן, אפילו שחט וקבל והוליד במחשבת שינוי השם חייב לזרוק במחשבה נכונה." הרי הרמב"ם כתב שאחרי ששחט שלא לשמה, דוקא צריך לעשות שאר עבודות לשמן ובמחשבה נכונה. כמה אחרונים כבר העירו בזה, ועיין למשל בחידושי הרב אריה לייב מאלין (סימן א') שדן באריכות עפ"י במעמד הקרבן שכבר נשחט שלא לשמו. אבל נראה לבאר באופן פשוט מאד, שהרמב"ם כתב שצריכים לעבוד שאר עבודות לשמן כי זו שיטתו הכללית! רבא אמר עצם הדין, והרמב"ם שינה את לשונו רק כדי לקבוע בדיוק איך לנהוג למעשה.

דברי הגרי"ז בענין שלא לשמה וסתמא לשמה

אולם מעתה צריכים להתייחס לדברי הגרי"ז הידועים בענין לשמה (הל' מעשה הקרבנות ד: יא). הגרי"ז קבע שני יסודות בידיני לשמה, וטען שזו דעת הרמב"ם:

⁵ ואמנם לפ"ז מתורצת קושיית התוס' (ב: ד"ה קיימי) למה נתקשה הגמ' במציאת מקור להכשר סתמא ולא ציינה מיד לדברי ר' יוסי. דוקא לפי הרמב"ם הוכחת הגמ' אינה פשוטה. עיין בשיעורי מו"ר הגר"א ליכטנשטיין זצ"ל (עמ' 44 והע' 17 שם) שהעיר בכל זה. ברם יש להעיר שהרמב"ם עצמו בפיה"מ (ריש זבחים) כתב שהמקור להכשר סתמא הוא לשון המשנה שם שדוקא "כל הזבחים שנזבחו **שלא לשמן** כשרים וכו'", דהיינו הס"ד הראשונה בגמ', וצ"ע"ק.

א. מחשבת שלא לשמה אינה העדר לשמה גרידא, אלא מהוה **מחשבה הפוסלת** ופסול מחודש בקדשים, ודומה למחשבת חוץ למקומו וחוץ לזמנו.

ב. באמת אי אפשר ליצור מצב של "העדר לשמה", כי סתמא לשמה אומרת **שמעמד של לשמה תמיד קיים בחפצא של הקרבן**, וא"א לעקרו אפילו ע"י מחשבת שלא לשמה: "ובע"כ דיסוד דין זה דזבחים בסתם לשמן עומדים הוא חלות דין בגוף הקרבן שהוא קרב ממילא לשמו, ולא מהניא ע"ז גם מחשבתו שחשב בהדיא להיפוך". חטאת תמיד עומדת לשם חטאת, וכו'.

לפני שנעמוד על דברי הגרי"ז, יש להעיר שברור שטענתו השנית תלויה בטענתו הראשונה. דאם א"א לעקור סתמה לשמה מעצם הקרבן אז רק יתכן דחישב שלא לשמה פסול [או כשר ולא עלה לשם חוב] אם היא מחשבה הפוסלת הרובצת על הקרבן. ברם ההיפך אינו נכון, דיתכן שקיימת מחשבה הפוסלת של שלא לשמה אע"פ שאפשר ג"כ לעקור הסתמא וליצור מצב של העדר לשמה. ולענ"ד באמת יש לפרש כך את דברי הרמב"ם.

דהנה יש לפקפק בטענתו שלפי הרמב"ם אין מצב של העדר לשמה. יוצא מדבריו שמחשבה חיובית לשמה אינה מוסיפה שום דבר, די שרק שני דינים בקרבן, א' לשמה, וזוהי הסתמא לשמה שתמיד הוקבעה בגוף הקרבן, ב' פסול שלא לשמה שיכול לרבוץ על הקרבן אע"פ שהסתמא עדיין קיימת. מיהו ברור מלשון הרמב"ם כמו שראינו שלכתחילה חייב לעשות הד' עבודות לשמה בפועל, ורק בדיעבד סגי במחשבת סתם. ועוד, אם סתמא לשמה עלה לבעלים דוקא בעולה ושלמים, אז לכאורה מוכח שלפחות חסר משהו כשלא חישב לשמה בפועל. אמנם אולי אפשר לקבל עיקר יסודו ולומר שקיימים ג' דינים בלשמה: א' פסול שלא לשמה, ב' סתמא לשמה, ג' שצריך להוסיף מימד של לשמה בפועל. אבל גם אפשר שהרמב"ם מרחיק לכת בכיוון הפוך משיטת הגרי"ז, וסובר דלעולם אין מעמד של "סתמא לשמה" בעצם החפצא, וכל הדין דאם שחט סתם כשר הוא שדין לשמה אינה לעיכובא, וכמו הרבה דינים בקדשים שאינם מעכבים בהכשר הקרבן. זאת אומרת ד"סתמא לשמה" ה"ה **מצב של העדר לשמה**, אלא שזה כשר בדיעבד לפחות בעולה ושלמים. הרי נעיר שמעולם

לא השתמש הרמב"ם בלשונות כמו "סתמו לשמו קאי" (פסחים ס:) או "סתמן כלשמן דמי" (זבחים ב:) שבפשטות מורים על מעמד של לשמה בעצם הסתמא, אלא רק כתב "אם שחט סתם כשר". אז ודאי מודגש הפער בין מחשבת סתם למחשבת לשמה, ואולי אפילו אין חלות של "סתמא לשמה".

[בר מן דין, באמת יש להקשות על שתי הראיות שהביא הגרי"ז שסתמא לשמה לעולם עומדת:

א. הגרי"ז כתב שמחשבה לשם חולין מוכיח, כי שחיטה לשם חולין אינה פוסלת את הקרבן אע"פ שודאי במקרה זה חסר מחשבת לשמה, וכתב הגרי"ז דמוכח מזה דלעולם סתמא עומדת אע"פ שבפירוש חשב שלא לשמו.

אולם לדברינו אינו ראייה, שיתכן שהרמב"ם סובר כי אמנם חסר דין לשמה בשחט לשם חולין, אבל אין בזה שום עיכוב בדיעבד. רק מחשבת שלא לשמה בפועל פוסלת, ובשחיטה לשם חולין הרי אמרינן שאין המחשבה פוסלת כי אין החולין מחללין קדשים. נחזור לשיטת הרמב"ם בלשם חולין בהמשך (אות ג').

ב. נהפכו דיני לשמה בקרבן פסח בשאר ימות השנה, אשר כשר דוקא במחשבת שלא לשמו ופסול במחשבת לשמו. רבא (פסחים ס:) דן במי ששחט פסח כזה בעירובוב מחשבות לשמו ושלא לשמו, והגרי"ז הוכיח ממסקנתו שא"א לעקור דין סתמא לשמה מהקרבן. ז"ל הגמ': "אמר רבא פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו כשר, דהא סתמו לשמו קאי, ואפילו הכי כי שחיט ליה שלא לשמו כשר; אלמא אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו, כי שחיט נמי לשמו ושלא לשמו אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו". הרי רבא דימה היחס בין מחשבת שלא לשמה וסתמא למחשבת שלא לשמה ולשמה, אע"פ שודאי אין העדר לשמה במקום שחיט בפועל לשמה ושלא לשמה. ולכן כתב הגרי"ז שמוכח שהה"נ במחשבת סתמא, שגם כאן אין העדר לשמה אלא רק פסול חיצוני של שלא לשמה.

אך באמת משמע דוקא להיפך, שכל טענת רבא היא שמחשבת שלא לשמה מועילה לעקור כל דין לשמה שבקרבן – "אתי שלא לשמו

ומפיק ליה מידי לשמו" – בין דין לשמה ובין דין סתמא לשמה. ולכאורה יש לפרש בהשוואת רבא בין "שלא לשמה וסתמא" ל"שלא לשמה ולשמה" שדוקא יותר קל לעקור לשמה 'חיצוני' שהוסיף העובד במחשבתו מלעקור מעמד של סתמא לשמה שמיוסדת בעצם הקרבן! ולכן מאחר ושלא לשמה עוקרת דין סתמא שבגוף הקרבן, ודאי שג"כ עוקרת לשמה חיצונית.

אמנם ברור שתפיסת רבא בעצם דין סתמא לשמה שווה להבנת הגרי"ז, שזו חלות מסוימת בגוף הקרבן. וא"כ יש גמרא מפורשת נגד דברינו בדעת הרמב"ם. אבל אין בכך קושיא, שכבר עמד הצ"ח בפסחים שם על הא דהרמב"ם לעולם לא הזכיר 'פסול לשמו' בפסח שלא בזמנו, וביאר דכל זה תלוי במח' אם פסח בשאר ימות השנה בעי עקירה, ולהלכה לא בעי עקירה, ולכן כל דברי רבא נדחים להלכה, עיי"ש. וא"כ יכול הרמב"ם לשלול שיטתו אף בענין אופי דין סתמא לשמה.]

ג. הכשר סתמא דוקא בעולה ושלמים

מאחר שבארנו בדעת הרמב"ם שלכתחילה צריכים לשמה חיובית, וסתמא לשמה כשרה בדיעבד בלבד, יתכן שיהיו פעמים שלשמה חיובית נצרכת אפילו לעיכובא. ולכן הדיוק השני שלנו שמחשבת סתמא אינה כשרה באשם וחטאת [ואולי פסח] כבר אינו כ"כ מפתיע. ברם יש לחקור בטעם הדבר ולבחון דיוק זה לאור כמה מקורות שונות במשנת רבינו הגדול.

קודם כל נעמוד על טעם הדבר. לכאורה ההסבר ההכי פשוט הוא שחטאת ואשם מיוחדים כי באים בעבור מטרה מאד נחוצה ומפורטת, דהיינו כפרה מחטא מסויים. אין כאן נדבה גנרית להשיג איזשהו ריצוי ושיפור היחסים עם הקב"ה כמו שנמצא בעולה ושלמים. חטאת ואשם קרבני חובה הם, רק נקרבו בתגובה לחטא, ומשום הכי השגת מטרתם מגדירה את עצם מהותם באופן מיוחד. ולכן הקרבה סתמית וגנרית לא תועיל, אלא חייב הכהן להקריבם עם מחשבת לשמה חיובית, דהיינו לשם השגת מטרתם [לשם זבח, לשם בעלים, ולשם חטא]. וכמו כן כל קיומו של הפסח כרוך בהזכרת כריתת הברית בין הקב"ה לבנ"י, ובסיפור נפלאותיו ביציאת מצרים. ואכמ"ל.

הוכחות הגאון הרוגוצ'ובי

הגאון הרוגוצ'ובי (ספר צפנת פענח מעשה הקרבנות ד: ד"ה ע' ברמב"ם) ג"כ הבין דחטאת ואשם צריכים לשמה חיובית לעיכובא,⁶ והביא עוד שנים ושלושה עדים להקים את הדברים. א' מלשון הרמב"ם בהל' נזירות (ח-ט) אצל קרבנות הנזיר, וז"ל:

(ח) גלח על השלמים ונמצא פסול תגלחתו פסולה וזבחיו לא עלו לו, גלח על החטאת ונמצאת **שלא נשחטה לשם חטאת** ואח"כ הביא השלמים והעולה והקריבן כמצותן תגלחתו פסולה וזבחיו לא עלו לו.

(ט) גלח על העולה ועל השלמים ו**נשחטו שלא לשמן** ואח"כ הביא קרבנות אחרות להקריבן לשמן תגלחתו פסולה וזבחיו לא עלו לו.

הרי שהרמב"ם החליף את לשונו באופן בולט, שבעולה ושלמים שלא עלו לבעלים לשם חובה כתב דוקא שנשחטו "שלא לשמן" ואילו בחטאת כתב רק "שלא נשחטה לשם חטאת". הנפק"מ הברורה בין שני ניסוחים אלו היא סתמא לשמה, שכשרה בעולה ושלמים אבל לא בחטאת.

ראיה נוספת נמצאת בהל' קרבן פסח (ב:ו): "שחטו לאוכליו לזרוק דמו שלא לאוכליו הפסח כשר ואין אדם יוצא בו ידי חובתו לפי שאין מחשבת אוכלים בזריקה". הגה אין מחשבת אוכלים בזריקה ואעפ"כ כתב הרמב"ם שהפסח כשר ולא עלה לבעלים. והביאור הוא שאע"פ שמחשבת אוכלים בזריקה אינה מועילה לפסול את הקרבן לגמרי, עדיין צריכים לשמה חיובית, ובלעדיה הפסח אינו עולה לבעלים לשם חובה.⁷

⁶ אמנם הוא החליף את דעתו קצת במקומות שונות ככתביו, וראה הערה 133 שם.

⁷ אמנם פרטי דין זה אינם ברורים כלל מנ"ל לרמב"ם לחלק בין שוחט ע"מ לזרוק שלא לאוכליו לבין שוחט שלא לשם אוכליו מחד גיסא (דפסול) ובין זורק שלא לשם אוכליו מאידך גיסא (דכשר ועולה), וכבר האריכו האחרונים בכ"ז ואכמ"ל. להלן נדון עוד במעמד המיוחד של חיוב לשמה בקרבן פסח בס"ד.

מחשבה לשם חולין

ראיה אחרונה הביא הרוגוצ'ובי מהל' פסולי המוקדשין (טו:ד-ה) בדין שחיטה לשם חולין, מיהו יש בה בעיה ברורה. ז"ל הרמב"ם: " (ד) חטאת ששחטה לשם זבח אחר כגון ששחטה לשם עולה, או לשם אשם, או לשם שלמים, פסולה כמו שביארנו, אבל אם שחטה לשם חולין, הרי זו כשירה ולא עלתה לבעלים. (ה) מפי השמועה למדו שהקדשים מחללין קדשים ואין החולין מחללין קדשים".

בגמ' (ג., מו:) הובא בשם רב שחטאת שנשחטה לשם חולין כשרה, ואמנם משמע מסוף הסוגיא בדף מו: שאעפ"כ אינו מרצה, ע"ש.⁸ מיהו יש לעיין בזה, דמאחר ויש לנו כלל ש"אין חולין מחללין קדשים", למה אינו מרצה? אמנם לפי הרמב"ם התירוץ פשוט. לשם חולין אינו עדיף מסתמא, ולפיכך אם הרמב"ם סובר שסתמא בחטאת אינו עולה לבעלים לשם חובה, ממילא הה"נ בלשם חולין. הרי הגמ' אפילו אמרה בפירוש (ג:) "קדשים דל חולין מינייהו הוה ליה סתמא". נהי דאין דבר הפוסל, משום הכלל שאין החולין מחללין קדשים, אבל ודאי שיש כאן העדר לשמה.

הנה אף מו"ר הגר"א ליכטנשטיין זצ"ל (שיעורי הרא"ל עמ' 110-112) העלה פירוש זה בדברי הרמב"ם בענין סתמא לשמה ומחשבה לשם חולין, אבל הקשה למה לא הזכיר הרמב"ם פסול אף באשם לשם חולין, ודוקא כתב דחטאת ששחטה לשם חולין לא עלתה בעלים? אולם לענ"ד יש ליישב, דלכאורה גם ניתן להקשות באופן יותר יסודי שאם דברינו בענין סתמא נכונים, למה הצריך הרמב"ם בכלל להביא דין חטאת לשם חולין? הרי אם כבר קבע רבינו הגדול בהל' מעשה הקרבנות סתמא לשמה אינו עולה לבעלים בחטאת ואשם, למה הוצרך לחזור בהל' פסולי המוקדשין ולקבוע שאף חטאת לשם חולין כשר ולא עלה? בעיא בכוחתא בא ללמדנו?

⁸ כך העיר הגרע"א בגליון שם (נדפס במהד' פרנקל), והקשה מזה על שיטת הרמב"ם (מלחמות ר"ה ז), שלשם חולין כשר לגמרי.

יש לציין שבאמת משמע מהגמ' שם שחטאת ששחטה סתם כשרה לגמרי, ודוקא חטאת ששחטה לשם חולין אינה מרצה.

וי"ל בזה שהרמב"ם הביא דין חטאת לשם חולין לא **לחדש** פסול נוסף, אלא דוקא **לצמצם** הפסול של חטאת שלא לשמה. הרמב"ם שם בתחילת הפרק פותח הדיון בפסול שלא לשמה, וקובע החילוק בין חטאת ופסח לשאר זבחים. בהל' ג' הוא מסביר את הטעם לחילוק זה, ואז בהל' ד'-י' מעמיק בפסול המיוחד של חטאת שלא לשמה.⁹ לכן כשכתב הרמב"ם שחטאת לשם חולין כשרה, כוונתו היתה לצמצם פסול שלא לשמה של חטאת: דוקא חטאת לשם זבח אחר פסול, אבל חטאת לשם חולין כשרה ולא עלתה. אמנם כבר היינו יכולים להסיק מהל' מעשה הקרבנות ד:י שלשם חולין לא יעלה לבעלים – הן בחטאת הן באשם – דלא עדיף מסתמא! אבל כאן נדרש הרמב"ם להדגיש שאין לומר יותר מזה, ופסול ממש בחטאת ליכא הואיל ואין החולין מחללין קדשים. וזה לא שייך כלל לאשם, שאפילו שלא לשמו ממש לא נפסל לגמרי, ולכן לא הצריך הרמב"ם להזכירו בכלל שם בהל' פסוה"מ.¹⁰

⁹ הרמב"ם אפילו הולך אחר סדר הפסולים שהציג בהלכה ג': "ומפני מה נשתנה דין החטאת והפסח מבכל הזבחים ... מפני שעיין עליהם הכתוב. הרי הוא אומר בחטאת 'ושחט אותה לחטאת', שתהיה שחיטה לשם חטאת ... ונאמר 'על חטאתו' תעשה לשם אותו החטא, ונאמר 'וכפר עליו', שתהיה לשם בעליה וכו'". ואז הל' ד'-ה' [הלכה אחת לפי מהד' פרנקל] עוסקים בפסול שינוי קודש, הל' ו' עוסק בפסול שינוי חטא, והל' ז'-ט' עוסקים בפסול שינוי בעלים. [הלכה י' עוסק בפסול כללי של מחשבין מעבודה לעבודה].

¹⁰ לכאורה רק יש להוכיח שסתמא אינו עולה בחטאת [ואשם] מלשם חולין אם לשם חולין כשר לגמרי בשאר זבחים. ואכן נחלקו האחרונים בשיטת הרמב"ם מהו היקף הדין דלשם חולין אינו מרצה, ויש שסברו שה"ה בכל הקרבנות. אולם לענ"ד נראה דמלבד דלא משמע הכי מלשונו, גם יש לדייק דליכא פסול מתפשט בלשם חולין מהא דכתב הרמב"ם את הכלל ד"אין החולין מחללין קדשים". הרי למ"ד דלשם חולין אינו עולה לבעלים בכל הזבחים, צריכים לפרש שהכוונה היא דוקא דלשם חולין אינו פוסל את הקדשים לגמרי. אך מאד קשה לומר כן. הרי בכל הזבחים מלבד מפסח וחטאת אפילו מחשבה שלא לשמה אינה פוסלת לגמרי, ובפסח הרי הרמב"ם אמנם פוסל לשם חולין, כפי שנראה בהמשך. אז מ"ד זה יצטרך לומר שה"כלל" דאין החולין מחללין קדשים באמת נוהג אך ורק בקרבן חטאת! מאד יותר מובן לפרש שלשם חולין אינו מיצר שום פסול אלא בעצם מקביל לסתמא [אע"פ שיש הברל מסויים כפי שיוצא משיטת הרמב"ם לגבי פסח ששחט לשם חולין, וראה דברינו בהמשך], והפסול בחטאת ובאשם נובע מהעדר לשמה ולא מאיזה פסול של לשם חולין.

לשם חולין וסתמא לשמה בקרבן פסח

לאור כל זה, יל"ע בפסק הרמב"ם בפסח ששחטו לשם חולין: "הפסח ששחטו במחשבת שינוי השם, בין ששינה שמו לשם זבח אחר בין ששינהו לשם חולין פסול שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה". הנה כבר ראינו שאע"פ שהרמב"ם לא התייחס לפסח בסוף פ"ד של הל' מעשה"ק, וגם הרדב"ז בפירושו שם רק הזכיר חטאת ואשם, הכס"מ והרוגוצ'ובי כבר הניחו שהרמב"ם דוחה אף סתמא לשמה של פסח מלעלות לשם חובה. והראיה ההכי ברורה היא פסק זה לפסול פסח ששחטה לשם חולין, לפי ההנחה שמעמד לשם חולין קשור למעמד סתמא. אך צ"ע, דא"כ למה פסח לשם חולין פסול לגמרי ולא רק כשר ולא עלה?

אמנם כבר העירו הנו"כ דליכא מקור מפורש בש"ס לפסק זה, ונשתברו כמה וכמה קולמוסים בפירוש סברתו. מן התירוצים ההכי מעניינים, האור שמח חידש והואיל ופסח מיוחד כי עיקרו אינו לכפרה או לריצוי אלא לאכילה, דוקא שחיטת הפסח קרוב יותר לשחיטת חולין, ולכן לא נאמר בו "לאו מינה לא מחריב בה". מו"ר הגר"א ליכטנשטיין זצ"ל העלה בעצם תירוץ הפוך (עמ' 112), ששחיטה היא עבודה כ"כ חשובה בהקרבת הפסח שהיא רגישה ביותר לפסולי מחשבה, ואפילו שחיטה לשם חולין מועלת לפסלו.¹¹

שמעתי פירוש נוסף ממו"ר הגר"מ רוזנצווייג שליט"א, שמחשבה שלא לשמה פוסלת בחטאת ובפסח כי אין להם "עמדת נפילה גנרית", כי הן מיוחדות ונפרדות משאר עולם הקרבנות,¹² וממוקדות לגמרי על השגת

¹¹ דנו האחרונים אם דין לשם חולין שייך לכל ד' עבודות או דוקא לשחיטה (כי בעולם של חולין רק יש חלות שם לשחיטה). לכאורה לפי דברי הרב ליכטנשטיין היינו מצפים שמעמד הזריקה בקרבן חטאת מקביל למעמד השחיטה בקרבן פסח, וא"כ למ"ד לשם חולין שייך לכל ד' עבודות, יש לפסול לגמרי בזרק החטאת לשם חולין! אמנם נראה מלשון הרמב"ם שהוא חולק על כל גישה זו וסבור שלשם חולין שייך לשחיטה בלבד.

¹² כ"ז יותר מסתבר אם נאמר שאע"פ שגם אשם בא דוקא לכפרה, שונה בעיקרו ופועל ברמת ריצוי הגברא במקביל לעולה, ואינו ממוקד בתיקון החטא דוקא. גישה זו גם שמעתי ממו"ר, והביא כמה ראיות כגון: קדימות [המשנה בזבחים פט.] קובעת שחטאת

משימתן. וזה נכון בפסח אפילו יותר מחטאת, ולכן כמעט אין לו שום מציאות של כשר ולא עלה: או שהוא עולה לבעלים או שהוא פסול לגמרי.¹³ ולכן דוקא בפסח הדין הוא דמחשבה לשם חולין פוסלת. ואמנם זה מתאים עם לשון הרמב"ם שם שכתב (בפעם שנית בפרק!) שפסח שלא לשמה או לשם חולין פסול מדכתיב "ואמרתם זבח פסח הוא לה", והכסף משנה (שם) כבר הציג שזו מקור הרמב"ם לפסול פסח לשם חולין. יוצא שצריכים דוקא "פסח לה", ולכן שום סטייה מן המחשבה הנדרשת תפסלו לגמרי.

ולפי"ז יש לחזור ולדון במעמדו של סתמא לשמה בקרבן פסח. לפי גישת מו"ר בהסבר פסול לשם חולין, מאד יתכן שלא יעלה לבעלים, וכמו בחטאת ואשם. ובאמת היה לנו להרחיק לכת ולהעלות שקרבן פסח שנשחט סתם פסול לגמרי, במקביל ללשם חולין! אבל באמת נראה שזה אינו, א' כי קשה לקבל חידוש עצום כזה בלי שום איזכור, ב' לאור דברי הרמב"ם בענין עקירה בטעות (הל' פסוה"מ טו: ב): "אם טעה ודמה שזו העולה שלמים היא ועשה כל עבודותיה לשם שלמים, עלת לבעלים לשם חובה. וכן החטאת והפסח שעשה אותן במחשבת שינוי השם בטעות כשרים. שעקירה בטעות אינה עקירה." אמנם אפשר לדייק שחטאת ופסח שנעקרו בטעות "כשרים" בלבד, ולא עולים לבעלים לשם חובה, וזה מתאים לדברינו לגבי סתמא לשמה.¹⁴ ועיין באבן האזל על אתר שעמד

קודמת לעולה "מפני שהוא מרצה" ואעפ"כ הגמ' מסתפקת אם אשם קודם לעולה או לא; דין אשם שניתק לרעה ושחטו סתם כשר לעולה; כל דין אשם תלוי כנראה בא בעבור פשיעות הגברא ולא לכפר על חטא, ואפילו שאר האשמות לא באות בעבור עבירה צרופה אלא בעבור תערוכת של כמה מחייבים [אשם גזילות: גזל ע"י שבועה; אשם מעילות: גזל וביזיון הקדש, וכו']; דברי הרמב"ן (ויקרא ה: טו) בפירוש ההבדל בין המושגים והביטויים של "חטאת" ו"אשם", ועוד. ע"ע מאמרו של הרב שלום רוזנר שליט"א, "בענין קרבן אשם" (קול צבי א').

¹³ מו"ר האריך בכל זה במאמרו "שיטת הרמב"ם בענין קרבן פסח ששחטו בחוץ" (קול צבי כרך י"ג).

¹⁴ ע"ע לשון הרמב"ם בהל' שגגות (ב:יא): שחט את הפסח בשבת שלא לשמו בטעות פטור מפני שהזבח כשר, שעקירה בטעות אינה עקירה כמו שביארנו בהלכות פסולי המוקדשין.

בזה. ברם כיון דמבואר בפירוש דלפחות עקירה בטעות אינה פסולה, מאד קשה לומר דסתמא לשמה פסולה לגמרי.¹⁵

סתמא לשמה בשם חטא

בהקשר זה יש עוד לעיין ברמב"ם בהל' שגגות (ב:ד), והעיר אליו הגאון הרוג'ובי: "חטא ונודע לו חטאו וחזר ושכחו, הרי זה מביא חטאת לשם מה שהוא, ותאכל כשאר חטאות הנאכלות". מקור הדברים היא התוספתא (כריתות ב:ג) ועיי"ש. אלא דאינו מבואר מדברי הרמב"ם מהו סובר במעמד חטאת זו, ואם יתחייב להביא חטאת אחרת אם שוב יזכור חטאו. הראב"ד תמה מה התועלת להביא חטאת עכשיו אם יתחייב להביא חטאת נוספת [תמיהתו אינה על הרמב"ם דוקא אלא על התוספתא, שלפי גירסתו שם הוי בפירוש שחייב להביא חטאת אחרת], והציע הכס"מ שהראשונה "מכפר קצת". הרוג'ובי הציע הבנה דומה, אבל לכאורה כל גישה זאת אינה מבוררת כל צרכה, ועדיין צ"ע.

מ"מ יש לחקור בדעת הרמב"ם עצמו לאור דברינו בענין סתמא לשמה שאינה עולה לבעלים בחטאת ובאשם. ונראה שישנן ב' אפשרויות: א' אם הרמב"ם סובר כדעת הראב"ד שעדיין צריך להביא חטאת אחרת, אז יש כאן ראייה נוספת לדברינו, שהרי מביאים חטאת זו במחשבת סתם ולא לשם חטא מפורט, ואעפ"כ אינו עולה לבעלים. אמנם תמיהת הראב"ד במקומה עומדת, ונצטרך לפרש כמו הכס"מ שיש איזה אלמנט של ריצוי וכפרה ע"י עצם הקרבת הקרבן, ועדיף לעשות כן מלעשות כלום.¹⁶ ב' אם הרמב"ם סובר שבאמת א"צ להביא חטאת אחרת, אז נאמר ש"לשם מה שהוא" באמת אינה מקבילה לסתמא לשמה, אלא ה"ה המחשבה הנצרכת במקרה כזה. הרי במחשבת סתם הכהן אינו מתכוין לשם שום חטא בכלל, אלא רק עוסק בפעולת העבודות, ואילו כאן הוא מתכוין בכוונה כללית לאיזה חטא שחטא. החוטא מתוודה ועושה תשובה כפי יכלתו, וכאן יש

¹⁵ וראה להלן הערה 18 את הסברא היחידה לומר כן.

¹⁶ ואז יש לחקור אם ה"ה בכל סוגי "כשר ולא עלה לבעלים" שעדיין ישנה כפרה קצת, או שמא יש לחלק בין ציורים שונים. מקופיא נ"ל שהכפרה כרוכה בעצם ההקרבה, וא"כ לכאורה יותר פשוט לומר שזה נכון בכל סוגי כשר ולא עלה.

סוג חדש של חטאת שהוקרבה לשם איזה חטא שחטא. ודאי שזה בדיעבד, ויתכן שאופי הכפרה ג"כ נתפגמה, וזה משתקף בלשון הרמב"ם, אבל ס"ס כפרה יש כאן וא"צ להביא קרבן אחר.¹⁷

סיכום

ס"ס ישנן כמה הוכחות שהרמב"ם סבור שסתמא לשמה לא עלתה לבעלים בחטאת ובאשם, ובפסח יש יותר מקום להסתפק אבל גם שם נראה סביר שצריכים לשמה חיובית לעיכובא.¹⁸ וכ"ז מעיד מחד גיסא לחשיבות של לשמה חיובית במשנת הרמב"ם, ומאידך לחשיבות השגת מטרת הקרבן בקרבנות אלו.

ד. עיכוב לשמה גם בלשם אשים וכו'

כאמור, נחלקו הלח"מ והמשל"מ בשיטת הרמב"ם אם שחט עולה שלא לשם אשים וכו' אם זה עולה לבעלים (המשל"מ) או לא (הלח"מ). והנה ודאי שפשטות לשון הרמב"ם נוטה יותר להבנת הלח"מ, שהרי סיים

---

¹⁷ ועיין בריש הל' תשובה. בהלכה א' הרמב"ם קובע שהיודי בשעת הקרבת קרבן כלול פירוט החטא, ואילו בהלכה ב' הוא כותב שהשעיר המשתלח מכפר על כל עבירות – "בין שהודע לו בין שלא הודע לו וכו' והוא שיעשה תשובה". משמע שהשעיר המשתלח אמנם מתכפר באופן גמור אפילו על אלו שלא הודע לו, אבל לכאורה יש לחלק בין השעה"מ שמתכפר ברובד הכללי [ושמעתי ממו"ר הגר"מ רוזנצווייג שליט"א שיש לדמות כפרתו ל"כפרת הגבורא" של קרבן עולה] לחטאת יחיד שמתכפר ברובד הפרטי. ואכמ"ל.

¹⁸ אמנם יש להסתפק, דאם נאמר דבפסח סתמו לשמו כשר ועלה ואילו בחטאת לא עלתה, איך לפרש דברי הרמב"ם בענין עקירה בטעות שהשווה ביניהם? בשלמא אם נפרש דבעקירה בטעות לא עלתה לבעלים, ואפילו בפסח, ואילו פסח שהוקרב סתמא עולה, דיתכן לומר דסתמא עדיף מעקירה בטעות. אולם למ"ד שעקירה בטעות כשר לגמרי, איך נגיד לגבי חטאת דעקירה בטעות (עלתה לבעלים) עדיף מסתמא (לא עלתה לבעלים)?! נצטרך לחדש שאמנם סתמא גרוע במידה מסוימת, כי האדישות של סתמא לשמה אמנם פוגע בעבודה יותר מעקירה בטעות שביצע הכהן בתמימות לבו.

אך מאחר ומקבלים עצם סברא זו יש לחזור לענין של סתמא לשמה ועקירה בטעות בקרבן פסח שהעלינו לעיל ולהציע שאמנם פסח שנעקר בטעות כשר ולא עלה לבעלים, ואילו פסח שנשחט בסתמא פסול לגמרי. אך כל זה נראה מאד מחודש, ונראה מאד יותר פשוט לומר עקב דברי הרמב"ם לגבי עקירה בטעות שיש דין אחד בפסח וחטאת, דשניהם כשרים ולא עולים הן בעקירה בטעות הן בסתמא לשמה.

בזה"ל: "ואם שחט סתם כשר כמו שביארנו". ונדחק המלש"מ לפרש שהרמב"ם כיון בזה דוקא ללשם הזבח ולשם הזובח הריש ההלכה.¹⁹ הוכחת המלש"מ היא שלא נמצא פסול כזה בכל הל' פסולי המוקדשין, ולעומת שינוי קודש ושינוי בעלים (וגם שינוי חטא), אבל יש להשיב שהרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין רק הזכיר המחשבות המועילות לפסול את הקרבן לגמרי, אבל לשם אשים וכו' רק מונעים את הקרבן מלעלות לבעלים לשם חובה.²⁰

אמנם יש לחקור בעצם מהות מחשבות אלו (לשם השם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח). לפי גישת הלח"מ צ"ל דליכא פסול שלא לשמה בחישוב שלא לשם אשים וכו' אפילו לגבי חטאת ופסח. ואכן כבר הערנו שמפשטות לשון הרמב"ם, מחשבות אלו שייכים דוקא בשחיטת עולה! וא"כ יש לעיין מנא ליה לרבינו הגדול לומר כן, ועוד מה מיוחד בקרבן עולה שדוקא בה ישנן משחבות אלו?

והנה בענין מקורו של הרמב"ם, הרב ליטכנשטיין (עמ' 61) העיר שאע"פ שהמשנה אמרה סתם "לשם ששה דברים הזבח נזבח וכו'", הגמ' הביאה מקורות דוקא מקרבן עולה: "אמר רב יהודה אמר רב 'עולה' לשם עולה לאפוקי לשם שלמים דלא; 'אשים' לשם אשים לאפוקי כבבא דלא; 'ריח' לשם ריח לאפוקי אברים שצלאן והעלן דלא, דאמר רב יהודה אמר רב אברים שצלאן והעלן אין בהן משום ריח; 'ניחוח' לשם הנחת רוח; 'לה' לשם מי שאמר והיה העולם". ורש"י ציין שכל הדרשות האלו באות מהפסוק: "והקטיר הכהן את הכל המזבחה **עלה אשה ריח ניחוח לה**" (ויקרא א:ט). ולעומת לשם זבח ולשם זובח, שהגמ' בריש זבחים למדה משלמים ואז מהיקש לשאר קרבנות, במחשבות אלו אין מקור אלא לעולה בלבד.²¹ ובר מן דין, כמה מהמחשבות הללו – לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח – העוסקים בהקטרה שייכים בפרט לקרבן עולה.

¹⁹ הערה אגבית: לכאורה משמע מלשון המשנה שכונה לבעלים "הזובח" שלכתחילה שחיטת הקרבן תעשה ע"י הבעלים. ואכמ"ל.

²⁰ נ"ל שמסקנא זו גם יוצא מגישת הגר"ז אם נקבל כל דבריו חוץ מהנחתו שא"א לעקור סתמא לשמה מהקרבן ע"י מחשבה נגדית. ע"ש היטב ד"ה ולפי"ז.

²¹ אמנם רש"י שם הרגיש בזה ועי"ש, אבל השינוי מהסוגיא בשינוי קודש ושינוי בעלים עדיין בולט.

אך כמובן שיש להקשות מה השייכות המיוחדת של עולה דוקא ל"לשם ה'" יותר משאר הקרבנות? אולם באמת יש לשאול שאלה יותר יסודית: מהו פשר דין זה בכלל? הו"א שיביא הקרבן לשם אל נכר ח"ו? נדחקו האחרונים בפירוש דין זה, ועיין למשל בקרן אורה (זבחים ב. ד"ה אבל) שכתב שיש פער עצום בין "לשם השם" לבין שאר המחשבות במשנה, דפסול לגמרי בכל הקרבנות. אך קשה לפרש כן בלשון המשנה, ועיין בערוך השלחן העתיד²² (ע:כב) שהרגיש בזה ולכן נדחק לחדש דה"ה גם בלשם אשים וכו' דפסולים לגמרי בכל הקרבנות! מעולם לא שמענו דבר כזה ואין לו שום רמז בגמ' ובראשונים, אבל ברור למה ראה ההכרח לפרש הכי.

בנוסף לכך, נחזור ונזכיר מה שהקשינו בתחילת המאמר: לפחות שלש ממחשבות אלו עוסקים בהקטרה ולא בהקרבת הדם, וגם הפסוק עצמו בויקרא עוסק בתהליך ההקטרה. וא"כ איך שינוי במחשבות אלו מועיל לפסול את הקרבן מלעלות לבעלים לשם חובה אם ההקטרה עצמה אינה מעכבת בקיום עולה?

לענ"ד י"ל בזה שאע"פ שעצם ההקטרה אינה מעכבת בקיום עולה, עדיין צריכים להקריב את העולה ע"מ לעשות דברים אלו, כי זה נוגע לעצם מהות הקרבן. וזה כל הדין של לשמה בקרבנות – ליקרב על שם עצם מהותן. ודאי שהקטרת העולה היא המאפיינת אותה, כמו שעצם השם "עולה" מעיד, וזה נוגע גם לתחום ההלכתי כמו שמצינו הוגדש הרבה פעמים בש"ס שקרבן עולה בפרט הוי כליל, ובפרט בריש פרק כל תדיר בענין קדימת הקרבנות. מבואר ד"כליל לה" היינו חלות שם ממש. ולפיכך אע"פ שהקטרה עצמה אינה מעכבת בכפרת הקרבן, י"ל שמי שהקריב את העולה ע"מ לעשות כבבא במקום אשים וכדו' אמנם עקר דבר בעצם מהות הקרבן, וה"ה הבעיה של שלא לשמה! ובענין "לשם ה'" י"ל שהכונה היא להיות כולו לה', דבזה שאני עולה שאר הקרבנות שכולו כליל לה' ואין לכהנים או לבעלים חלק בה. "עולה דורון הוא", ודוקא מכל הקרבנות היא מדגימה את המושג של נתינה לה'.²³

²² תורת נתונה לר' יהושע כץ נ"י שהפנה תשומת לבי למקור זה.

²³ ע"ע בענין זה במאמרו של מו"ר הגר"מ רוזנצווייג שליט"א "בענין ריצוי עולה" (קול צבי י"ג עמ' 49-50).

יוצא לפ"ז שיש הקבלה במשנה (וכן ברמב"ם): תחילה שנינו המחשבות הנצרכות בקרבן עולה, דהיינו שם זבח ושם זובח ככל הקרבנות וגם המחשבות המיוחדות הנוגעות לעצם אופיה של העולה – לשם ה', לשם אשים וכו' – ואח"כ קובעים המחשבה הנוגעת לעצם אופין של חטאת ואשם – לשם חטא. אלא שכאמור, לפי הרמב"ם בדיעבד העולה כשרה אם הוקרבה סתם בלי מחשבותיה, ואילו בחטאת ואשם הן מעכבות ובלעדן אין הקרבן עולה לבעלים.

אולם צריכים להבין למה כתב המשנה בלשון סתם "לשם ששה דברים הזבח נזבח" ולא "העולה נזבחה". לכאורה צריכים לומר בדוחק קצת שזאת דוגמה נוספת של יסוד שמור"ר הרב רוזנצווייג שליט"א הדגיש בענין קרבן עולה, שהיא הבסיס וברירת המחדל לכל מערכת עולם הקרבנות.²⁴ אמנם צ"ע אם מצינו מקום אחר שלשון "זבח" מתייחס דוקא לקרבן עולה.

עוד נראה שלפי דברינו אפשר להסביר דברי הרמב"ם במקום אחר. ז"ל הרמב"ם בהל' פרה אדומה (ד:ג): "פרה שנשחטה שלא לשמה או שקיבל או שהזה שלא לשמה וכו' פסולה. שחטה על מנת לאכול מבשרה או לשתות מדמה כשרה לפי שלא נאמר בה ריח ניחוח". ותמה המשל"מ שהלא כתיב "ריח ניחוח" בהרבה קרבנות, ואעפ"כ לא מצינו שום פסול כזה בהן. והגרי"ז הנ"ל בסוף דבריו טען ע"פ יסודו שבדרך כלל ליכא שום פסול של "שלא לשם אשים" וכו' מחמת יסודו שא"א לעקור הסתמא לשמה, ולא שמענו גז"כ מיוחדת ליצור פסול שלא לשם אשים כמו שיש לגבי פסול שלא לשמה. אך שאני פרה דאין לה דין סתמא לשמה הואיל ויש לה קדושת בדיק הבית ולא קדושת הגוף, ולכן דוקא בה ניתן לעקור ה"לשם אשים" ע"י מחשבה לאכול מבשרה העומדת לשריפה, ותפסל הפרה מחמת העדר לשמה. אולם כבר העלינו שמאד קשה לומר בדעת הרמב"ם שפירוש סתמא לשמה הוא שלעולם א"א לעקור חלות שם סתמא לשמה מעצם החפצא, וא"כ הדרה קושיא לדוכתיה.

אך לענ"ד אפשר להציע תירוץ אחר. הנה הפרה היא הקרבן [במידה והיא קרבן] היחיד מלבד העולה אשר שריפת כולה מהוה קיום יסודי

²⁴ ועיי"ש מאמרו הנ"ל.

בעבודתה. וא"כ לו היה דין ריח ניחוח בפרה, כל המחשבות של לשם אשים, לשם ריח וכו' היו נוהגות בה כמו שאמנם נוהגות לגבי עולה. אלא דבעולה כל סוג של שלא לשמה כשר ורק לא עלתה לבעלים, ואילו בפרה הן פסולות כמו בחטאת. אבל למסקנא אע"פ ששריפת הפרה היא עיקר קיום עבודתה כמו בעולה ונוגע לעצם זהותה ויעודה, סוף סוף יש הבדל עצום ביניהן, שהעולה נקטרה על המזבח ואילו הפרה נשרפה מחוץ למחנה, וכל דין "אשה ריח ניחוח לה" לא שייך בה כלל וכלל.

היקף דין שלא לשם אשים

נשאר לנו רק להבהיר אם כוונת הרמב"ם לומר שפסול לשם אשים שייך דוקא בשחיטה או שמא בכל העבודות. אין ספק שמשמע יותר מפשטות לשונו שזה שייך דוקא לגבי שחיטה, שהרי כתב "וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה לשם ששה דברים". וכ"כ המשל"מ. אבל מאידך ניתן לדייק הכי גם מהמשך דברי הרמב"ם בענין לשם חטא – "והשוחט חטאת ואשם צריך שתהיה מחשבתו לשם אותו החטא שבאו עליו" – אך לכאורה זה אינו נכון, שהרי מבואר בהל' פסולי המוקדשין (טו:ג) דמחשבת לשם חטא שייכת לכל ד' עבודות: "הרי הוא אומר בחטאת ושחט אותה לחטאת, שתהיה שחיטה לשם חטאת, וכן שאר עבודותיה לשמה, ונאמר על חטאתו שתעשה לשם אותו החטא, ונאמר וכפר עליו שתהיה לשם בעליה". אז בפשטות י"ל שכמו שהרמב"ם בסוף דבריו בהל' מעה"ק באמת כיון לומר דמחשבה לשם חטא נוהגת בכל ד' עבודות, הה"נ בריש דבריו לגבי לשם אשים וכו'. ואין כאן מקום תימה כלל, שהרי כך התחיל רבינו הקדוש את מסכת זבחים – כל הזבחים שנובחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה וכו'!

אמנם נראה שזה קשור לדברינו לעיל שלפי הרמב"ם כל דין לשם אשים וכו' שייך דוקא לגבי עולה. דיש לחקור מהו היחס בין דין לשמה של לשם אשים וכו' לבין דין הלשמה הרגילה של לשם קרבן ולשם בעלים. ולכאורה אם נשווה את אופים אז מסתבר להשוות אף את הקיפם, וכן להיפך. התוס' (ב. ד"ה כל) נקטו הבנה שונה לגמרי מדברינו בשיטת הרמב"ם, וסברו שלעולם שלא לשם אשים וכו' כשר ומרצה, וגם שמחשבות אלו נוהגות בהקטרה כמו בעבודה. וראיה ביאורו של מו"ר הגר"א ליכטנשטיין וצ"ל (עמ' 42-43):

לשמה בהקשר של שם הקרבן ושם הבעלים מגדירה את החפצא של הקרבן. שאר ארבע הדרישות מגדירות את תהליך עבודת הקרבן. הזביחה לשם עולה קובעת את זהותה של הבהמה שלפנינו, ובאופן דומה הקביעה שמדובר בעולת ראובן ולא בעולת שמעון מגדירה את זהות הבהמה כחפצא. מה שאין כן בדרישה לשם אשים או לשם ניחוח וכיוצא בזה. כל אלו אינן מגדירות את החפצא של הקרבן, שהרי כל הקרבנות אמורים להיות לשם אשים ולשם ניחוח. ההגדרה של אותם סעיפים בדין לשמה מתייחסת לתהליך ההקרבה בכללותו ולא לחפצא של הקרבן.

גישה זו מונחת שהחילוק בין הלשמה של דף ב. והלשמה של דף מו: כרוך באופי דין לשמה. אולם לאור דברינו י"ל שהרמב"ם חולק על זה, שהרי אם מצמצמים היקף לשם אשים וכו' לעולה בלבד אז אפשר לומר שאף מחשבות אלו מגדירות את החפצא של עולה. נקודת המח' בין התוס' לבין הרמב"ם היא שהתוס' סבורים שיש שני דינים שונים לגמרי של לשמה: שם קרבן ושם בעלים שמגדירים החפצא של קרבן, ולכן מועילים לפוסלו, ונוהגים דוקא בד' עבודות, ושם אשים וכו' שרק מתייחסים לתהליך ההקרבה, ולכן אינם יכולים לפסול בכלל וגם נוהגים בתחומים מעבר לד' עבודות [הקטרה]. ואילו לפי הרמב"ם יש רק דין אחד של לשמה בקרבנות: כל קרבן צריך להיקרב לשם עצם זהותו. אלא שבקרבנות מסוימות ישנן יותר תנאים בזהותן מלבד שם קרבן ושם בעלים: לשם חטא בחטאת ובאשם ולשם אשים וכו' בעולה. ולפי זה אף מחשבות אלו שייכות דוקא לגבי ד' עבודות, וכן אם שחט או קיבל דם עולה שלא לשם אשים, לא תעלה לבעלים לשם חובה בדיוק כמו מי ששחט עולה לשם חטאת. קושיהם המקורית של התוס' היתה למה צריכים כפילת הסוגיות בדף ב. ובדף מו:.. הם תירצו שהסוגיות עוסקות בדינים שונים של לשמה, אבל לדברינו תירוץ הרמב"ם הוא שדף ב. עוסק רק במחשבות השייכות לכל הזבחים, וכמו שהיינו מצפים במשפט הראשונה במס' זבחים, ואילו דף מו: מוסיף מחשבות מסוימות הנצרכות דוקא לגבי קרבנות יחידות.

ויש להוסיף נקודה אחרונה. מו"ר הגר"מ רוזנצווייג שליט"א הוכיח באריכות שלפי הרמב"ם, שינוי קודש ושינוי בעלים הינם שני צדדים למטבע אחד של פגיעה בעצם זהות הקרבן. ולכן הוא סובר ששינוי בעלים נוהג בכל ד' עבודות וגם בקרבני ציבור, שאיסור לא יחשב שייך לשניהם,

ואפילו מכנה שם כולל לשניהם: "מחשבת שינוי השם".²⁵ ואמנם אם דברינו נכונים אז אפשר לבנות על דברי מו"ר ולומר שהרמב"ם הרחיב את חידוש זה אפילו מעבר לשינוי בעלים. כלומר שהוא סבור שבחטאת, אשם, ועולה, ישנן דברים אחרים הנוגעים לעצם שמו של הקרבן: שם חטא בחטאת ואשם ושם אשים וכו' בעולה. ואף אצלם ההיקף הדרישה למחשבה לשמה זהה לדרישה למחשבה לשם קרבן ושם בעלים, ואף התוצאות של שינוי השם זהות – שינוי בלשם חטא פוסל בחטאת, ובאשם כשר ואינו מרצה, וכך שינוי בלשם אשים וכו' בעולה כשר ואינו מרצה.

סיכום

העלנו וביארנו בס"ד כמה דיוקים בדברי הרמב"ם בענין לשמה בהל' מעה"ק פרק ד', ובאמת נראה שהם קשורים זל"ז. השורש לכולם הוא שלפי הרמב"ם לכתחילה חייבים לעשות כל עבודה בקרבנות לשמה – דהיינו לשם עצם זהותו של הקרבן – באופן חיובי. אין לסמוך על סתמא אלא בדיעבד בלבד. וא"כ יש לחקור שוב מהו אופי דין סתמא לשמה, ועמדנו על דברי הגרי"ז בזה.

מאחר וצריכים לשמה חיובית לכתחילה, מובן הדיוק השני שלנו, שאפילו בדיעבד, סתמא מועלת דוקא בעולה ושלמים. בחטאת ובאשם, ולכאורה גם בקרבן פסח, אשר השגת מטרתם המפורטות נוגעת לעצם מהותם וזהותם, אמנם צריכים לשמה חיובית לעיכובא, ואם עבד הכהן סתם בקרבנות אלו אז אינן עולות לשם חובה. אין ספק שזה חידוש גדול,²⁶ אבל סקרנו כמה הוכחות שזו אכן שיטת רבינו הגדול.

זה מוביל אותנו למעמדן של המחשבות שנשנו בזבחים מו: – לשם השם, לשם אשים, לשם ריח, ולשם ניחוח. ראינו שמשמע מלשון הרמב"ם

²⁵ וע"ע מאמרו "בענין שינוי בעלים ושינוי קודש" (קול צבי א') לראיות נוספות.

²⁶ ועיין בקרן אורה (ז. ד"ה ע"כ) וז"ל: "ויותר מזה מורה פשט לשון הרמב"ם ז"ל דהא דסתם כשר הוא דווקא בעולה ושלמים כמבואר בפ"ד מה' מעה"ק (ה"י) אבל בחטאת נהי דכשר הוא אבל לא עלה לבעלים, כמו לשם חולין. אבל לא משמע הכי בריש מכילתין ולקמן ס"פ ב"ש, ועדיין אין הדברים ברורים אצלי עד יבא המורה צדק וכהן מכפר".

שמחשבה שלא לשם אשים יכולה למנוע כפרת הקרבן, וגם משמע שחידש הרמב"ם שד' מחשבות אלו שייכים דוקא לגבי עולה. וביארנו בזה שי"ל שמכל הקרבנות, מחשבות אלו נוגעות לעצם זהותה של העולה בלבד, דכולה כליל לה'. וזה מסביר כמה נקודות קשות: א' פשר מחשבת "לשם השם"; ב' דברי הרמב"ם בהל' פרה אדומה שהו"א שפרה שנשחטה ע"מ לאכול מבשרה פסולה; ג' כפילת סוגיות לשמה בדף ב. ובדף מו.:

סוף סוף לפי הרמב"ם יש דין אחד של לשמה בקרבנות, להקריבם על שם עצם זהותם. ואז מה שנצרך תלוי באיזה קרבן מדובר: בכל הקרבנות, זה כלול שם קרבן ושם בעלים. בחטאת ובאשם, זה כלול גם שם חטא. ובעולה, זה כלול לשם ה', לשם אשים, לשם ריח, ולשם ניחוח. ואם לא עשה כן אלא שחט סתם, אז בדיעבד עדיין עולה לבעלים בעולה ובשלמים, אבל לא בחטאת ובאשם, וכמו שנתבאר.